לְהַרְחִיק את הדיומדין מן הבאר ועל ידי כך להגדיל את השטח המוקף שדינו כרשות היחיד, **כָּל שֶׁהוּא** – בכל שיעור שהוא, דהיינו כל מה שברצונו להגדיל, **וּבִלְבַד שֶׁיְּרַבֶּה בְּפַסִּין** עד שלא יהיה בין פשוט לפשוט ובין פשוט לדיומד מקום פרוץ בשיעור של יותר מכדי שתי רבקות של בקר, כאמור לעיל במשנה, שמאחר שעל ידי הרחקת הדיומדין מהבור, מתרחקים הם אף זה מזה, עליו להרבות בפסים בכדי שלא יהיה מקום פרוץ בשיעור האמור.

המשנה מביאה דעה חולקת הסוברת שיש שיעור לגודל השטח שניתן להתיר על ידי הפסים: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, לא אמרו שפסי בירואות מתירים את השטח שביניהם בכל גודל שהוא, אלא רק **עַד** גודל של **בֵּית סָאתַיִם** – מקום זריעת תבואה בשיעור סאתיים, שהוא שטח של מאה אמה על חמישים אמה, שאין להתיר על ידם לטלטל בשטח גדול יותר.

אָמְרוּ לוֹ לרבי יהודה, **לֹא אָמְרוּ** את השיעור של **בֵּית סָאתַיִם** לענין זה של פסי בירואות שאין להתיר לטלטל בהם בשטח גדול יותר, **אֶלָּא** אמרו זאת **לְגִינָּה** [–מקום גידול ירקות וזרעים] **וּלְכַרְפַּף** [–מקום גדול מחוץ לעיר מוקף גדר סביב המשמש לאוצר של גזרי עצים], שמאחר שלא הוקפו בגדרות לשם שימוש של דיור, אסרו חכמים לטלטל בהם כל שיש בהם שיעור של יותר מבית סאתיים, **אֲבָל אִם הָיָה דִּיר** של בהמות **בשדה אוֹ סַהַר** [–דיר של בהמות בעיר] **אוֹ מוּקָּצָה** [–מקום רחב מאחורי הבית] **אוֹ חָצֵר** שלפני הבית, באלו **אֲפִילּוּ** המקום הוא בגודל **בֵּית חֲמֵשֶׁת כּוֹרִין אֲפִילּוּ בֵּית עֲשָׂרָה כּוֹרִין מוּתָּר** לטלטל בו, שכל אלו הוקפו בגדרות ומחיצות לשם שימוש של דיור, וכיון שאתה מודה בכך, עליך להודות גם בבארות מים, שמימיהם ראויים לשתיית אדם, והשימוש בהם נחשב כשימוש של דיור, שמותר לטלטל בשטח זה בכל גודל שהוא, **וּלְפִיכָךְ מוּתָּר לְהַרְחִיק** את הדיומדין **בְּכָל** שיעור **שֶׁהוּא** מן הבאר, **וּבִלְבַד שֶׁיְּרַבֶּה בְּפַסִּין.**

גמרא

שנינו במשנה, עושין פסין לבירואות. הגמרא דנה אם המשנה מוסכמת על דעת הכל. מבררת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין דִּלְא כַּחֲנַנְיָא** – האם נאמר שהמשנה היא שלא כדעת חנניא, **דְּתַנְיָא, עוֹשִׁין פַּסִּין לְבוֹר** להתיר את הטלטול ממנו אל חוצה לו, **וַחֲכָמִים לְשַׁיְּרָא**, שכאשר שיירה נמצאת בדרך ושובתת שם בשבת ואנשיה חפצים לטלטל במקומם, אינם יכולים להתיר את הטלטול על ידי עשיית פסים ודיומדין כאמור במשנה לגבי בירואות, אלא עליהם להקיף את מקום חנייתם בשלשה חבלים [כל חבל בעובי טפח ועוד] הגבוהים זה מזה עד שלשה טפחים, שעל ידי כך יווצר 'לבוד' בין חבל לחבל ויחשבו כמחיצה של עשרה טפחים. **וַחֲנַנְיָא אוֹמֵר, חֲבָלִין** מועילים **לְבוֹר**, להתיר את הטלטול ממנו, **אֲבָל לֹא פַּסִּין.** נמצא שחנניא חולק על דין המשנה.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** [–תאמר] שהמשנה נשנתה גם כדעת **חֲנַנְיָא**, לא תוכל להקשות מדברי הברייתא בה אמר שאין עושים פסים לבור, לפי **שְׁבּוֹר לְחוּד וּבְאֵר לְחוּד**, ולדעתו לא הותרו פסים אלא לבאר שמימיה נובעים, ולא לבור של מים מכונסים, ובמשנה אין מבואר אלא שעושים פסים לבירואות, ולדעת חנניא בדווקא נשנתה כן, ואין בורות בכלל. טעם החילוק בין בור לבאר הוא, שמימיו של בור עשויים לכלות, וחששו חכמים שאף אחר שיכלו ימשיכו לטלטל בין הפסים, והלא לא הותר הטלטול שם אלא כאשר יש מים בבור, שהתירו להוציאם לצורך השקאת בהמת עולי רגלים. מחמת חשש זה אסר חנניא להתיר בור על ידי פסים. חשש זה אינו קיים בבאר, שמימיה נובעים מעצמם ואינם כלים, ועל כן אף הוא מודה שעושים פסים לבארות.

לשון אחרת: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי** – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **מַדְּלָא קָתָנֵי** – ממה שלא נאמר בברייתא 'חֲנַנְיָא אוֹמֵר עוֹשִׁין חֲבָלִין **לְבוֹר וּפַסִּין לְבֵאר'**, אלא אמר 'חבלין לבור אבל לא פסין', **מִכְּלָל** – יש ללמוד מכך, **דְּלַחֲנַנְיָא לֹא שְׁנָא בּוֹר וְלֹא שְׁנָא בְּאֵר** – אין חילוק בין בור ובין באר, ובשניהם **חֲבָלִין אִין** – אכן מועילים להתיר את הטלטול, אך **פַּסִּין לֹא.** מבררת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין** – האם הגמרא: **דְּתַנְיָא** היא, במשנה להלן (כב:), **אֶחָד בְּאֵר הָרַבִּים וּבוֹר הָרַבִּים וּבְאֵר הַיָּחִיד עוֹשִׁין לָהֶן פַּסִּין,** כדין משנתנו, **אֲבָל בּוֹר הַיָּחִיד עוֹשִׁין לוֹ מָחִיצָה גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים,** ואין פסים מועילים בו, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְאִילּוּ הָכָא קָתָנֵי** – כאן במשנה נאמר שעושים פסים **לְבֵירָאוֹת, אֵין** [–כן], עושים פסים, אבל **לְבוֹרוֹת לֹא,** ומשמע שאף לא לבורות הרבים, ואילו רבי עקיבא הלא התיר לעשות פסים גם לבורות הרבים.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שהמשנה נשנתה גם כדעת **רַבִּי עֲקִיבָא,** שאפשר לעשות פסים גם לבורות, ניתן ליישב שמה שנקט התנא דווקא בארות, זהו לפי **שְׁבְּאֵר מַיִם חַיִּים דִּפְסִיקָא לֵיהּ** – שהלכה מוחלטת היא שעושים לה פסים, **לֹא שְׁנָא דְּרַבִּים וְלֹא שְׁנָא דְּיָחִיד** – בין לבאר של רבים ובין לבאר של יחיד, **קָתָנֵי** – שנאה במשנה, אבל **בּוֹר** של מים **מְכוּנָּסִין, דְּלֹא פְּסִיקָא לֵיהּ** – שאין זה מוחלט שעושים לו פסים תמיד, שרק לבור של רבים עושים פסים ולא לבור של יחיד, **לֹא קָתָנֵי** – לא שנאו במשנה. ואין להוכיח מדברי המשנה שלא כדעת רבי עקיבא שלבורות הרבים עושים פסים, שאף שלא הזכירה המשנה שעושים פסים לבורות, הרי זה משום שיש בורות שאין עושים להם פסים, והם בורות היחיד.

הגמרא מוסיפה לדון אם המשנה כדעת הכל. מבררת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין** – האם נאמר שהמשנה **דִּלְא כְּדַעת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא** היא, **דְּתַנְיָא** במשנה להלן (שם), **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹמֵר, אֵין עוֹשִׁין פַּסִּין אֶלָּא לִבְאֵר הָרַבִּים בִּלְבַד. וְאִילּוּ הָכָא קָתָנֵי** – כאן במשנה נאמר שעושים פסים **'לְבֵירָאוֹת',** בלשון רבים, **ומשמע לֹא שְׁנָא דְּרַבִּים וְלֹא שְׁנָא דְּיָחִיד** – בין לבאר הרבים ובין לבאר היחיד.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שהמשנה נשנתה גם כדעת **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא,** ואף היא התירה רק בבארות של רבים, לא קשה על מה שנקטה 'בירואות' לשון רבים, שיש לפרש **מַאי** [–מה] כוונתה בתיבת **'בֵּירָאוֹת', בֵּירָאוֹת דְּעָלְמָא** – שעושים פסים להרבה בירואות של רבים שיש בעולם, אך אין כוונתה לכלול שני סוגי בירואות של רבים ושל יחיד.

הגמרא מבארת את התיבה 'דיומדין'. אומרת הגמרא: **מַאי 'דְּיוֹמָדִין'** המוזכרים במשנה שיש להעמידם סביב הבאר בכדי להתיר לטלטל בתוך השטח המוקף, **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר,** תיבה זו מורכבת משתי מילים, **דְּיוֹ** [–שני] **עֲמוּדִין,** כלומר, עמודים כפולים, שיש להעמיד בפינות ההיקף שסביב הבאר שני עמודים המחוברים זה לזה בזוית בצורת האות ר', באופן שאמה של עמוד זה תבוא לצד אחד ואמה של העמוד השני תמשך לצד אחר.

אגב דברי רבי ירמיה בן אלעזר אלו, מביאה הגמרא להלן עוד מדבריו בעניינים שונים, והתיבות **'ד"יו למ"נודה שב"ח זונ"ית [בי"ת שת"י] נתק"לקל במי"דה שלש"ה'** הן **סִימָן** לכל המימרות הללו.

קודם לכן מביאה הגמרא ביאור תיבה אחרת שנכללה בה התיבה 'דיו' במשמעות של שנים: **תְּנַן הָתָם** במסכת דמאי (פ"א מ"א), אודות החיוב לעשר 'דמאי' שהם פירות עם הארץ שחוששים שמא לא

המשך בעמוד קעא

עישרם, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, **כָּל הַשִּׁיתִּין** [–מין תאנים רעות] הנלקחים מעם הארץ **פְּטוּרִין** מלעשרן, שכיון שרעות הן אינו חס עליהן ומעשרן, **חוּץ מִן הַשיתין** ממין הנקרא **דְּיוֹפְּרָא**, שאם לקחן מעם הארץ חייב לעשרן, לפי שבהן יש לחשוש שמא לא עישרן. מבארת הגמרא: **מַאי דְּיוֹפְּרָא, אָמַר עוּלָּא, אִילָן הָעוֹשֶׂה דְּיוֹ** [–שתי פעמים] **פֵּרוֹת בְּשָׁנָה.**

הגמרא מביאה מימרא אחרת של רבי ירמיה בן אלעזר: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, דְּיוֹ** [–שני] **פַּרְצוּף פָּנִים הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** קודם שנבראה הימנו חוה, שנוסף לו פרצוף פנים מאחורי ראשו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים קלט ה) **'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שאמר אדם הראשון להקב"ה, צרת לי שני פרצופי פנים, מלפני ומאחרי.

הגמרא מביאה שמחלוקת בדבר: **כְּתִיב** בבריאת חוה (בראשית ב כב) **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע וגו'** אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם', מהי צלע זו, נחלקו בדבר **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר**, צלע זו היא **הַפַּרְצוּף** הנוסף שהיה לאדם הראשון, שבראו הקב"ה בשני פרצופים, אחד של זכר ואחד של נקבה, ונטל את פרצוף הנקבה וברא ממנו את חוה, **וְחַד אָמַר**, צלע זו היא **זָנָב** שהיה לו לאדם הראשון, ונטלו וברא ממנו את חוה. נמצא שדברי רבי ירמיה בן אלעזר שהיה לאדם הראשון פרצוף נוסף מאחור, שנויים במחלוקת רב ושמואל, ואינם אלא כדעה אחת.

הגמרא דנה במחלוקתם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – מובן הדבר **לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** – זהו מה שנאמר (תהילים שם) **'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שנברא אדם הראשון מתחילה עם שני פרצופים, וכאמור לעיל, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה'**, שמשמע שהניח בשר תחת הצלע, הלא גם עתה אין לאדם זנב, ומהו הבשר שסגר תחתיו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵימָא** [–ויש אומרים שאמר זאת] **רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** – לא באה סגירת הבשר למלא את מקום הזנב, שהרי ניטל ואיננו, **אֶלָּא** באה **לְמָקוֹם חֲתָךְ**, שסגרו הקב"ה בבשר על מנת שלא יראה חיתוכו.

הגמרא דנה בדעה שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, הַיְינוּ דִּכְתִיב** בבריאת חוה (שם ב כב) **'וַיִּבֶן** ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם', שכיון שנבראה מן הזנב היתה מחוסרת בניה של כל הגוף, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּבֶן'**, מדוע הוצרך לבנותה אחר שכבר היתה בנויה ועומדת ולא היה צריך אלא לחלקה מהאדם. משיבה הגמרא: לדעה זו כוונת הכתוב **לְכִדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, דְּדָרִישׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא**, נאמר **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע** וגו' **וַיְבִאֶהָ** אֶל הָאָדָם', הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁקִּילְּעָהּ** [–קלע שערותיה] **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה, וְהֵבִיאָהּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** כשהיא קלועת שער, כמו שנאמר בהמשך הפסוק 'ויביאה אל האדם'. ומה שנקראת הקליעה בשם בנייה, **שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם** [–בחוץ לארץ] **קוֹרִין לְקַלָּעִיתָא** [–קולעת שער] בשם **בַּנָּיִיתָא** [–בנאית].

הגמרא מביאה ביאור נוסף לפסוק 'ויבן ה' אלוקים את הצלע וגו' ויביאה אל האדם' לדעה שהצלע היא פרצוף: **דָּבָר אַחֵר, 'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים', אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – ויש שאמרו שכן נשנה בברייתא, הכתוב **מְלַמֵּד** שֶׁבָּנָאהּ ועשאה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **לְחַוָּה כִּבְנְיַן** של שנאמר **'וַיִּיצֶר'** בשני יודי"ן. משיבה הגמרא: לדעה זו הרמז שבכך הוא **כִּדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי**, כל חייו של האדם הרי הוא כאומר **'אוֹי לִי מִיּצְרִי'** שהוא מצערני אם אעשה רצון יוצרי, **'אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי'** [הקב"ה] אם אכן אעשה רצון יצרי.

שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** (בראשית ה ב) **'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם'**, לפי שכבר מתחילה נבראו שני פרצופים, זכר מצד זה ונקבה מצד זה, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב** שהיה לאדם הראשון, ולא נבראה חוה רק לאחר שנטל הקב"ה את הזנב ועשאו, **מַאי** [–מהי] כוונת הכתוב **'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם'**, שמשמע שכן היו מתחילת בריאתם, והלא לא נברא מתחילה אלא האדם. משיבה הגמרא: כוונת הכתוב **לְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ, דְּרַבִּי אַבָּהוּ רָמֵי** [–הקשה על סתירה בפסוקים], **כְּתִיב** (שם) **'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם'**, ומשמע שנבראו שנים, **וּכְתִיב** (בראשית א כז) **'(כִּי) בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ'**, משמע שנברא האדם לבדו. ויישב רבי אבהו, **בַּתְּחִלָּה עָלְתָה בְּמַחֲשָׁבָה** לפני הקב"ה **לִבְרֹאוֹת שְׁנַיִם, וּלְבַסּוֹף לֹא נִבְרָא אֶלָּא אֶחָד**, ומה שנאמר 'זכר ונקבה בראם' נכתב על שם מה שעלה במחשבה.

שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – מובן הדבר **לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** (שם ב כא) **'וַיַּפֶּל** ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה', שכיון שעל מנת לברוא את חוה נטל הקב"ה את הפרצוף השני שהיה חלק מגוף האדם, על כן הוצרך לסגור בשר תחת מה שנטל, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה'**, שמשמע שהניח בשר תחת הצלע, הלא גם עתה אין לאדם זנב, ומהו הבשר שסגר תחתיו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵימָא** [–ויש אומרים שאמר זאת] **רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** – לא באה סגירת הבשר למלא את מקום הזנב, שהרי ניטל ואיננו, **אֶלָּא** באה **לְמָקוֹם חֲתָךְ**, שסגרו הקב"ה בבשר על מנת שלא יראה חיתוכו.

הגמרא דנה בדעה שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, הַיְינוּ דִּכְתִיב** בבריאת חוה (שם ב כב) **'וַיִּבֶן** ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם', שכיון שנבראה מן הזנב היתה מחוסרת בניה של כל הגוף, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּבֶן'**, מדוע הוצרך לבנותה אחר שכבר היתה בנויה ועומדת ולא היה צריך אלא לחלקה מהאדם. משיבה הגמרא: לדעה זו כוונת הכתוב **לְכִדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, דְּדָרִישׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא**, נאמר **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע** וגו' **וַיְבִאֶהָ** אֶל הָאָדָם', הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁקִּילְּעָהּ** [–קלע שערותיה] **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה, וְהֵבִיאָהּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** כשהיא קלועת שער, כמו שנאמר בהמשך הפסוק 'ויביאה אל האדם'. ומה שנקראת הקליעה בשם בנייה, **שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם** [–בחוץ לארץ] **קוֹרִין לְקַלָּעִיתָא** [–קולעת שער] בשם **בַּנָּיִיתָא** [–בנאית].

הגמרא מביאה ביאור נוסף לפסוק 'ויבן ה' אלוקים את הצלע וגו' ויביאה אל האדם' לדעה שהצלע היא פרצוף: **דָּבָר אַחֵר, 'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים', אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – ויש שאמרו שכן נשנה בברייתא, הכתוב **מְלַמֵּד** שֶׁבָּנָאהּ ועשאה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **לְחַוָּה כִּבְנְיַן** של

עשרם, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, **כָּל הַשִּׁיתִּין** [–מין תאנים רעות] הנלקחים מעם הארץ **פְּטוּרִין** מלעשרן, שכיון שרעות הן אינו חס עליהן ומעשרן, **חוּץ מִן הַשיתין** ממין הנקרא **דְּיוֹפְּרָא**, שאם לקחן מעם הארץ חייב לעשרן, לפי שבהן יש לחשוש שמא לא עישרן. מבארת הגמרא: **מַאי דְּיוֹפְּרָא, אָמַר עוּלָּא, אִילָן הָעוֹשֶׂה דְּיוֹ** [–שתי פעמים] **פֵּרוֹת בְּשָׁנָה.**

הגמרא מביאה מימרא אחרת של רבי ירמיה בן אלעזר: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, דְּיוֹ** [–שני] **פַּרְצוּף פָּנִים הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** קודם שנבראה הימנו חוה, שנוסף לו פרצוף פנים מאחורי ראשו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים קלט ה) **'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שאמר אדם הראשון להקב"ה, צרת לי שני פרצופי פנים, מלפני ומאחרי.

הגמרא מביאה שמחלוקת בדבר: **כְּתִיב** בבריאת חוה (בראשית ב כב) **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע** וגו' אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם', מהי צלע זו, נחלקו בדבר **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר**, צלע זו היא **הַפַּרְצוּף** הנוסף שהיה לאדם הראשון, שבראו הקב"ה בשני פרצופים, אחד של זכר ואחד של נקבה, ונטל את פרצוף הנקבה וברא ממנו את חוה, **וְחַד אָמַר**, צלע זו היא **זָנָב** שהיה לו לאדם הראשון, ונטלו וברא ממנו את חוה. נמצא שדברי רבי ירמיה בן אלעזר שהיה לאדם הראשון פרצוף נוסף מאחור, שנויים במחלוקת רב ושמואל, ואינם אלא כדעה אחת.

הגמרא דנה במחלוקתם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – מובן הדבר **לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** – זהו מה שנאמר (תהילים שם) **'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שנברא אדם הראשון מתחילה עם שני פרצופים, וכאמור לעיל, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה'**, שמשמע שהניח בשר תחת הצלע, הלא גם עתה אין לאדם זנב, ומהו הבשר שסגר תחתיו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵימָא** [–ויש אומרים שאמר זאת] **רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** – לא באה סגירת הבשר למלא את מקום הזנב, שהרי ניטל ואיננו, **אֶלָּא** באה **לְמָקוֹם חֲתָךְ**, שסגרו הקב"ה בבשר על מנת שלא יראה חיתוכו.

הגמרא דנה בדעה שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, הַיְינוּ דִּכְתִיב** בבריאת חוה (שם ב כב) **'וַיִּבֶן** ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם', שכיון שנבראה מן הזנב היתה מחוסרת בניה של כל הגוף, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פַּרְצוּף, מַאי** [–כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּבֶן'**, מדוע הוצרך לבנותה אחר שכבר היתה בנויה ועומדת ולא היה צריך אלא לחלקה מהאדם. משיבה הגמרא: לדעה זו כוונת הכתוב **לְכִדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, דְּדָרִישׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא**, נאמר **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע** וגו' **וַיְבִאֶהָ** אֶל הָאָדָם', הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁקִּילְּעָהּ** [–קלע שערותיה] **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה, וְהֵבִיאָהּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** כשהיא קלועת שער, כמו שנאמר בהמשך הפסוק 'ויביאה אל האדם'. ומה שנקראת הקליעה בשם בנייה, **שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם** [–בחוץ לארץ] **קוֹרִין לְקַלָּעִיתָא** [–קולעת שער] בשם **בַּנָּיִיתָא** [–בנאית].

הגמרא מביאה ביאור נוסף לפסוק 'ויבן ה' אלוקים את הצלע וגו' ויביאה אל האדם' לדעה שהצלע היא פרצוף: **דָּבָר אַחֵר, 'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים', אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – ויש שאמרו שכן נשנה בברייתא, הכתוב **מְלַמֵּד** שֶׁבָּנָאהּ ועשאה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **לְחַוָּה כִּבְנְיַן** של

שנברא האדם אלא בפרצוף אחד, **מַאי** [–מה] בא ללמדנו זה

אוֹצָר תבואה, מָה אוֹצָר זֶה עושים אותו רָחָב מִלְמַטָּה וְקָצָר [–וצר] מִלְמַעְלָה, כְּדֵי שיוכל לְקַבֵּל אֶת הַפֵּירוֹת [התבואה] שמניחים בו, שאילו היה צר מלמטה ורחב מלמעלה, הרי כאשר היה מתמלא היו הפירות מכבידים על כתליו ומטים אותם, אַף את הָאִשָּׁה עשה הקב"ה כשהיא רְחָבָה מִלְמַטָּה, בחלל בית הרחם, וְקָצָרָה [–וצרה] מִלְמַעְלָה, כְּדֵי שתוכל לְקַבֵּל אֶת הַוָּלָד שבה. ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם', אינו שייך לענין הקודם אלא דבר אחר הוא, שהכתוב מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוּשְׁבִינוּת לָאָדָם הָרִאשׁוֹן, שהשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופתו.

ויש ללמוד מִכָּאן לְאדם גָּדוֹל וחשוב, שֶׁיַּעֲשֶׂה שׁוּשְׁבִינוּת לְמי שקטן הימנו ויתעסק בחיתונו ובשמחתו, וְאַל יֵרַע לוֹ בכך לומר שאין לו לעסוק עם הקטנים, שהרי הקב"ה, שהוא גבוה מעל גבוה ואין גדול ממנו, נתעסק בכך עם אדם הראשון שהוא בשר ודם.

הגמרא שבה לבאר את הסובר שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר שהצלע היא פַּרְצוּף, והיינו שמתחילה היו לאדם הראשון פרצוף מלפנים ופרצוף מאחור, האחד של זכר והאחד של נקבה, הֵי מִינַּייהוּ סָגֵי בְּרֵישָׁא – איזהו הפרצוף שהלך מלפנים. משיבה הגמרא: אָמַר רַב נָחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְּרָא דְּפַרְצוּף הַזָּכָר סָגֵי בְּרֵישָׁא [–הלך מלפנים], דְּתַנְיָא בברייתא, לֹא יָהֲלֹךְ אָדָם בְּאַחוֹרֵי [–אחרי] אִשָּׁה בַּדֶּרֶךְ שמא יבוא לידי הרהור על ידי הילוכה ותנועותיה, אלא ילך בדרך אחרת וַאֲפִילּוּ אשה זו הִיא אִשְׁתּוֹ, משום שגנאי הוא לו. ואם נִזְדַּמְּנָה לוֹ אשת איש המהלכת לפניו עַל הַגֶּשֶׁר, שאין דרך אחרת ללכת בה, יְסַלְקֶנָּה לַצְּדָדִין – ילך כשהיא לצדו ואינה לפניו, וימהר הילוכו עד שיהיה לפניה. וְכָל הָעוֹבֵר אַחוֹרֵי אִשָּׁה אשת איש בעוברה בַּנָּהָר, שהיא מרימה בגדיה לבל ירטבו מן המים, ונראה בשרה והוא מסתכל בה, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. ומאחר שלמדנו שאסור להלך אחר אשה, ודאי הזכר הלך מלפנים, שאם הנקבה היתה הולכת מלפנים נמצא הזכר הולך אחר הנקבה.

הגמרא מביאה דברים נוספים אודות הסתכלות באשה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַמַּרְצֶה [–המונה] מָעוֹת לְאִשָּׁה ומעבירן מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אוֹ מֵיָדָהּ לְיָדוֹ, ועושה כן בְּשְׂכִיל שֶׁיִּסְתַּכֵּל בָּהּ, אֲפִילּוּ הוא דּוֹמֶה בתורה ומעשים טובים שבידו לְמשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁקִּיבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי, לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם ויענש על חטאו, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי יא כא) 'יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע', שמה שנאמר 'יד ליד' נדרש פעמיים, שהמרצה מעות מיד ליד לאשה בכדי להסתכל בה, אפילו הוא במשה שקיבל תורה מידי הקב"ה לידיו, אף על פי כן לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם ויענש.

הגמרא מביאה דברים אודות הליכה אחר אשה בדרך: אָמַר רַב נַחְמָן, מָנוֹחַ, אבי שמשון, עַם הָאָרֶץ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יג יא) 'וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ', הרי שלא ידע את הברייתא דלעיל האוסרת לילך אחרי אשה ואפילו היא אשתו, שהרי הלך אחר אשתו בדרך.

הגמרא דנה בדברי רב נחמן: מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק על דברי רב נחמן, אֶלָּא מֵעַתָּה שפרשת שמי שנאמר בו שהלך אחרי אשתו, הכוונה היא כפשוטם של דברים שהלך אחריה בדרך, אם כן גַּבֵּי [–אצל] אֶלְקָנָה דְּכְתִיב 'וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ', הָכִי נַמִּי – האם גם שם תפרש שהלך אחריה בדרך, והלא נביא היה ואין לומר שהיה עם הארץ, וְכן גַּבֵּי [–אצל] אֱלִישָׁע דִּכְתִיב (מלכים ב' ד ל) 'וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי ה' וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ', הָכִי נַמִּי – הגם שם תפרש שהלך אחריה בדרך, והלא אף הוא נביא היה. אֶלָּא על כרחך שמה שנאמר באלקנה וכן מה שנאמר באלישע, שהלכו אחרי אשה, אין הכוונה להליכה אחריה בדרך, אלא להליכה אַחֲרֵי דִּבֶּרֶיהָ, שאלקנה וכן אלישע נהגו כפי מה שאמרו ויעצו להם אותן נשים, הָכָא נַמִּי – אף כאן, במנוח, יש לפרש שלא הלך אחר אשתו בדרך אלא הלך אַחֲרֵי דִּבֶּרֶיהָ וַעֲצָתָהּ בלבד, ואין להוכיח שהיה עם הארץ.

מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, וּלְמַאי [–ולפי מה] דְּאָמַר רַב נַחְמָן מָנוֹחַ עַם הָאָרֶץ הָיָה לפי שנאמר בו שהלך אחר אשתו, ולדבריו הכוונה היא להליכה אחריה ממש, לא זו בלבד שלא ידע מנוח את הברייתא האוסרת זאת, אלא אֲפִילּוּ בִּי רַב נַמִּי לֹא קָרָא – אף את הפסוקים שלמדים תינוקות של בית רבן לא למד, דִּכְתִיב (בראשית כד סא) 'וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרוֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ', שהלכו אחרי האיש וְלֹא לִפְנֵי הָאִישׁ, הרי מפורש בכתוב שאין לילך אחר אשה, ומנוח, שלדעת רב נחמן הלך אחר אשה, לא ידע אפילו פסוק זה.

הגמרא מביאה אחר מי אין ללכת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוטב לילך אַחֲרֵי אֵרִי, אף שסכנה בדבר, וְלֹא לילך אַחֲרֵי אִשָּׁה אשת איש, ומוטב לילך אַחֲרֵי אִשָּׁה וְלֹא לילך אַחֲרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שמא ימשך אחריה, ומוטב לילך אֲחוֹרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְלֹא לילך אֲחוֹרֵי פתח בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין שנראה ככופר בה' שעומד שם ואינו נכנס להתפלל.

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּנִידּוּי, שהם מאה ושלושים שנה שהיה נזוף אחר שגער בו הקדוש ברוך הוא על שאכל מעץ הדעת ואמר לו (בראשית ג יא) 'הֲמִן הָעֵץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת', וקללו, בשנים אלו הוֹלִיד רוּחִין וְשֵׁדִין וְלִילִין [מיני מזיקין], שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה ג) 'וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ', ואז נולד שת, מִכְּלָל דְּעַד הָאִידְּנָא – ויש לדייק שעד עתה לָאו כְּצַלְמוֹ אוֹלִיד, אלא רוחין ושדין ולילין ילד.

פשטות הדברים הם שהולידם מחוה. הגמרא דנה בדברים אלו: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה, נאמר בברייתא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם הָרִאשׁוֹן חָסִיד גָּדוֹל הָיָה, כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁנִּקְנָסָה מִיתָה לעולם עַל יָדוֹ, בכך שאכל מעץ הדעת ונתקלל (בראשית ג יט) 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב', יָשַׁב בְּתַעֲנִית במשך מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וּפִירַשׁ מִן הָאִשָּׁה במשך מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְהָעֲלָה זֶרֶז [–חגורות של עלי] תְּאֵנִים עַל בְּשָׂרוֹ במשך מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וכיון שפרש מאשתו באותן שנים, כיצד אמר רבי ירמיה בן אלעזר שילד בשנים אלו מחוה את אותם מזיקין.

מתרצת הגמרא: כִּי קָאֲמִרִינָן – מה שאמרנו שילד מזיקין, הַהוּא בְּשִׁכְבַת זֶרַע דְּחָזָא לְאוּנְסֵיהּ [–שראה לאונסו], שממנו נוצרו, ולא מחוה.

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, אף שמקצת מִשְׁבְּחוֹ שֶׁל האדם אוֹמְרִים לו בְּפָנָיו, וְאולם דרך ארץ הוא שכּוּלּוֹ [–כל שבחו] אין אומרים אלא שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, משום שאם ירבה ויאמר את כל שבחו בפניו, הרי הוא נראה כמחניף לו.

דבר זה שאומרים מִקְצַת שִׁבְחוֹ של אדם גם בְּפָנָיו, יש ללומדו ממה דִּכְתִיב בנח שאמר לו הקב"ה (בראשית ז א) 'כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה', הרי שהקב"ה שבחו בכך שהוא 'צדיק' ולא הוסיף על שבח זה, והרי זה מקצת שבחו, ולא כל שבחו שהיה 'צדיק תמים' כדלהלן. ואת זאת שכּוּלּוֹ [–כל שבחו] אין לומר אלא שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, יש להוכיח ממה דִּכְתִיב (בראשית ו ט) 'נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו', הרי שכל שבחו, שהיה 'צדיק תמים', נאמר רק שלא בפניו, שהתורה מספרת כן, ואילו הקדוש ברוך הוא לא אמר לו זאת.

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב ביונה ששלח נח מן התיבה אחר המבול לראות האם התמעטו המים מעל פני האדמה (בראשית ח יא) 'וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ', מדוע בחרה בעלה זית דווקא. אלא אָמְרָה היוֹנָה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְצוֹנְךָ שֶׁל עוֹלָם, טוב לי שיִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין [–מרים] כְּזַיִת שהוא מר, וּמְסוּרִין בְּיָדֶךָ – ואקבלם מידך, וְאַל יִהְיוּ מזונותי מְתוּקִין כִּדְבַשׁ וּתְלוּיִין בְּיַד בָּשָׂר וָדָם, כלומר שהיא מעדיפה להיות בחוצות ולהיות ניזונת מידי הקב"ה ואף אם יהיו מזונותיה טובים פחות, מאשר

המשך בעמוד קיז

להיות בתיבה ולזון מידי נח ואף אם בכך יהיו מזונותיה טובים יותר.
ויש לדרוש כן ממה דִּכְתִיב הָכָא [–כאן] 'טָרָף' וּכְתִיב הָתָם [–שם] (משלי ל ח) 'הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי', כלומר האכילני את מאכלי הנצרך לי, הרי ש'טרף' הוא מזון, ועל כן מתפרש הפסוק 'והנה עלה זית טרף בפיה', שביקשה במאמר פיה שיהיה טרפה [מזונה] עלה זית, שהוא מיד הקב"ה.
עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה בַּלַּיְלָה [מפני שלומדים בו בלילה], שׁוֹב אֵינוֹ נֶחֱרָב, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לה י) 'וְלֹא אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה', ויש לדרוש את הפסוק שהנותן זמירות בלילה, היינו הלומד תורה בלילה וקולו נשמע, לא יגיע לכדי כך שיאמר 'איה אלוקי שעשאני ועתה הנני חרב', לפי שאין בית זה נחרב.
עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, מְיוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ופסקו הכהנים מלברך את ישראל בשם ה' בן ארבע אותיות, הָיוּ לָעוֹלָם [כלומר לכל אדם ואדם בעולם] שְׁיִשְׁתַּמֵּשׁ

הן בעת שהוא משבח את הקב"ה והן בעת שהוא מברך את חבירו, בְּשֵׁתֵּי אוֹתִיּוֹת מן השם, והן האותיות יו"ד וה"א, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קג ו) 'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ', ויש לדרוש שהכוונה היא שכל אדם יכול להלל את הקב"ה בשם 'יה', ואילו שם הוי"ה בן ארבע אותיות לא ניתן אלא לכהנים בלבד.
עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, כאשר נִתְקַלְקְלָה בָּבֶל על כל הרעות אשר עשתה לישראל, נִתְקַלְקְלוּ גם שְׁבִינְיָהּ מקללתה, וכמו שאמרו (סוכה נג:) 'אוי לרשע או לשכינו', ואילו כאשר נִתְקַלְקְלָה שׁוֹמְרוֹן על חטאיה, נִתְבָּרְכוּ שְׁבִינְיָהּ על ידי כך, ושבח הוא לה שתיזכר לטובה. ומה שאמרנו שנִתְקַלְקְלָה בָּבֶל נִתְקַלְקְלוּ שְׁבִינְיָהּ, הרי זה משום דִּכְתִיב (ישעיה יד כג) 'וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וַאֲגַמֵּי מָיִם', שנתקללה בבל שתהיה ירושה למדורי הקיפוד ולאגמי מים, והיינו שילכו בה חיות רעות המזיקות את המקומות הסמוכים לה. ומה שאמרנו שנִתְקַלְקְלָה שׁוֹמְרוֹן נִתְבָּרְכוּ שְׁבִינְיָהּ, הרי זה משום דִּכְתִיב (מיכה א ו) 'וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה